

S Z O V J E T U N I Ó I
/Felszine, európai területek/

Földrajzi sorozat: 52

Készült: 1955 évben

1. Murmanszk pusztuló ősi gránitpartja

A Szovjetunió balti-tengeri partvidéke a Finn-öböltől északra és Kóla-félsziget az un. Finn-Skandináv-pajzshoz tartozik. A pajzsok a földkéreg legősibb felszinen lévő szilárd darabjai, építőanyaguk gránit és más kristályos kőzet. Gyűrődés sokszázmillió év óta nem érte területüket. Minthogy nagyon régi koruk folytán a külső pusztító erők igen vastag, néha több ezer méternyi rétegeket taroltak le róluk, a felszín közelébe azok az ásványi anyagok kerültek, melyek eredetileg nagy mélységben csapódtak ki a Föld izzón folyó anyagából, így a nikkel, az apatit /foszforit/.

2. Az abrázió munkája a Murman-parton

A Finn-Skandináv-pajzs ősi gránitja a Murmanszk környéki partvidéken közvetlenül a tengerből emelkedik ki. A tenger pusztító munkája /abrázió/ meredek, magas sziklafalakat dolgozott ki belőle. Ilyet mutat képünk.

3. Az ősi gránit kibukkanása a Dnyeper jobb partján

A hatalmas kiterjedésű, egész Európának csaknem felét alkotó Orosz-síkság egészében a Föld legrégebb és legszilárdabb darabjai közé tartozó un. őstömb. Alapja az az ősi gránit, amely Kólán a felszínen található. Az Orosz-síkságon az ősi gránitalapra később különböző földtörténeti korok tengeri üledékei /homokkő, mészkő stb./ vagy szárazföldi üledékek /homok, agyag, lész, morénák/ rakódtak le. A lerakódások nem gyűrődtek, vízszintesen mint egymásra rakott rajztáblák fekszenek egymás fölött. Ezért nevezzük a hatalmas síkságot táblának, névszerint Kelet-Európai, vagy Orosz-táblának. A tábla alapját képező ősi gránit Kólán kívül a Balti partvidékeken és délen a Dnyeper mentén bukka a felszínre.

4. A Dnyeper sellői Zaporozszenél

Ahol az ősi gránitalapzat a Dnyeper mentén a felszínre bukkan, a folyam sellőkön, rohanókon /un. progok/ keresztül halad tovább. Medre is teli van gránitsziklákkal. Képünk a Dnyeper sellőit és gránitpartjait mutatja Zaporozsje közelében. A sellők ma már nincsenek meg, nem láthatók a meder szikláit sem. Ugyanis a hatalmas Dnyeper-erőmű duzzasztógátja annyira felemelte a folyam víz-

szintjét, hogy a meder szilái mély viz alá kerültek. Ezzel lehetővé vált a hajózás is végig a Dnyeperen.

5. Morénavonulat sziklatömbjei Kolán

A Szovjetunió európai részének északi tájait a jégkorszakban vastag jégtakaró borította. A jégtakaró központja Skandinávia volt, a jég innen sugaras irányban lassan mozgott D és Dk felé. A jégtakaró D-i határa a legnagyobb eljegesedés idején a mai Kiev és Moszkva vonalán húzódott. A mozgó jég letördelte és lecsiszolta a sziklákat és hatalmas sziklatömböket szállított szokszáz kilométernyire. Még nagyobb tömegű volt a szállított finom hordalékanyag, a kavics, homok és agyag. Mindezek a jégtakaró határán felhalmozódtak un. morénavonulatokká.

6. Vásott sziklák Karéliában

A mozgó jégtakaró által kicsiszolt sziklák, un. vásott sziklák Karéliában. A sziklahátak között a jégvájta mélyedéseket tavak tölti ki.

7. A glint-lépcső részlete Karéliában

A Balti- vagy Finn-Skandináv-pajzs gránitfelszíne a pajzs déli határán a mélybe süllyed. Itt a reátelepült tengeri üledékes kőzetek többszáz km hosszú lépcsőben emelkednek ki a térszínből. Minthogy az üledékes kőzetek puhábbak, a jég egykori pusztító munkája azokat mélyen kivájta. Így a lépcsős kiemelkedés és a jég munkája együttesen nagy mélyedéseket hoztak létre. Ezeket Európa legnagyobb tavai töltik ki, a Ladoga-, az Onyega- és a Csud-tó.

8. Változatos táj az Orosz-síkság északi részén

Az orosz-síkság - Földünk egyik leghatalmasabb síksága - korántsem egyhangú felszínű. Északi részét az egykori jégtakaró pusztító- és építőmunkája formálta változatos, szeliden hullámos térszinné. Vándorkövek, egykori fenék- és oldalmoréna-vonulatok, a jégtakaró alatti egykori vízfolyásokból lerakódott hosszú, keskeny hátságok váltják egymást legyalult, lesimitott és a visszahúzódó jégtakaró alól csörgedező vízfolyások homokos és agyagos lerakódásaitól elegyengetett térszínekkel.

9. Felzabdalt morénavonulat az Oka mentén

Az egykori jégtakaró morénavonulatai az Oka folyó mentén is megtalálhatók.

10. A volga magas jobbpartja

Az Orosz-síkság nagy területű kiemelkedései az un. hátságok, 2-300 m tengerszint feletti magasságra emelkednek, felszínük enyhén hullámos, völgyeik mélyebben vágódnak be, mint a környező alföldek völgyei. A nagyobb hátságok, mint a Közép-Orosz-hátság,

a Valdaj, a Volga-menti-hátság, magasabb fekvése szerkezeti okok következménye, valójában nagy kiterjedésű kiemelkedett táblarögök. A hátságokat megkerülő nagy folyók völgye aszimmetrikus, a hátság felőli part magas, meredek, a másik part alacsony és lapos.

11. Vizmosások a Donyec-medencében

Az Orosz-síkság déli részén, különösen az ott nagy területeket borító lösz-felszíneken gyakoriak a mély vizmosások. A vizmosások a hullámos térszínen alakulnak ki, a mély bevágódásokat a tavaszi hóolvadás és a nagy nyári záporok időszakos vízfolyásai vésik a felszínbe. A vizmosások károsak a mezőgazdaságra, mert sok termőtalajt pusztítanak el. A szovjethatalom idején sikeresen vették fel a küzdelmet a talajpusztulás ellen. Erdősítéssel és megfelelő talajműveléssel küzdenek ellene.

12. Vizmosásos táj a Volga-melléken

13. Olajtermelés a Zsiguli-hegységben

A Szovjetunió és az egész Föld legnagyobb kőolaj készletei tartalmazza az ún. "Második Baku". A készletek nagy területen, a Volga- és az Ural-hegység-között helyezkednek el. A "Második Baku" egyik fontos lelőhelye Kujbisev közelében, a természeti szépségeiről is híres Zsiguli-hegységben van. Ez a hegység kényszeríti a Volgát a térképről jólismert hajtóalaku nagy kujbisevi kanyarulatára. Képünk olajkutakat és tartályokat mutat a Zsiguli-hegységben.

14. A Zsiguli-hegység

A természeti szépségükről híres és kőolajban gazdag Zsiguli-hegyek távlati képe. A hatalmas kiterjedésű Orosz-síkság felszínét dombságok, hátságok, sőt alacsonyabb hegységek teszik változatossá. Kiemelkedései között a Zsiguli-hegyek a legmagasabbak és legtagoltabbak.

15. Észak-uráli táj

Az Urál-hegység északi része - noha az 1900 m magasságot sem éri el /Narodnaja 1885 m, egyben az Urál legmagasabb csúcsa/ - magas-hegységi jellegű táj. Ennek oka az északi fekvés, a földrajzi szélesség. Emiatt a tetőket állandó hó borítja, a kopár sziklagerinceket a jég csipkésre formálta, a völgyek U alakúak, jégvájta tavak, firngyűjtők és több, ma is élő gleccser található az Észak-Urálban.

16. Közép-uráli táj

Az Urál-hegység középső részén lealacsonyodik. A Közép-Urál általános képe inkább szelíd dombvidékre emlékeztet, mint hegyiségre. A közlekedés elé a domborzat itt alig hárit akadályt, a transz-szibériai-vasut Szverdlovszk közelében alacsony, könnyen járható hágón kapaszkodik át a hegységen.

17. Meredek gerinc a Közép-Urálban

Merészebb formákat a Közép-Urálban csak a keményebb kőzetekből felépült gerincek mutatnak, amelyek jobban ellenállva a lepusztulásnak, meredek falakkal, néhol sziklatornyokként merednek ki a környező puhább kőzetekből.

18. Kvarcitgerincek a Közép-Urálban

A lepusztulásból kimaradt sziklás gerincek /anyaguk kemény kvarcit/ a Közép-Urálban. Az Urál változatos természeti szépségeinek is fontos elemei az ilyen sziklagerincek.

19. A Csuszovája völgye a Közép-Urálban

A Közép-Urál legszebb képződményei a mélyen bevágódott, meredekfalú folyóvölgyek. A folyók a hegység újabb kiemelkedésekor vágták egyre mélyebbre völgyeiket a kemény mészkőbe és dolomitba. Különösen híres a Csuszovája festői szépségű völgye. A tiszta vizű folyó fenyvesekkel borított, meredek sziklafalu völgyben kanyarog.

20. Dolomit kőpiramisok a Csuszovája mentén

A mészkő és a dolomit pusztulásának sajátossága, hogy meredek, toronyszerű formákat hoz létre. Ez a függőleges repedésekbe behatoló víz oldhatóságának következménye. Képünk dolomitból kiformálódott kőpiramisokat mutat a Csuszovája partján. A környéken "kőkatonák"-nak nevezik ezeket a merész sziklákat, melyek változatosabbá teszik az Urál természeti szépségeit.

21. A Közép-Urál keleti lejtője

Az Urál-hegység több, egymással párhuzamos gerincből épült fel. A nyugati gerincek lankásan emelkednek ki az Orosz-síkság felől, keleten azonban az Urál meredeken szakad le a Nyugat-Szibériai alföld felé. Képünk a Közép-Urál szakadékos keleti lejtőjét mutatja be az alföld peremén.

22. Dél-uráli táj

Az Urál-hegység a Dél-Urálban ismét magasabbra emelkedik. A tájkép általános jellege itt is kiegyenlített, lankás formákat mutat, emlékeztet a mi középhegységeinkre. De a gerincek magasabbak /1600 m-en felül/, az uralkodó növényzet a hegyi tajga.

23. Turogojak tó a Dél-Urálban

A Dél-Urál keleti lejtővidékén sok meredekfalú, katlanszerű, beszakadt medencét találunk. A medencéket tavak töltik ki.

24. A Jajla-hegység jellemző formái /az un. jajlák/

A Krim-hegység több vonulatból áll. Központi vonulata az un. Jajla-hegység. Meredekfalú, főleg mészkőből felépült nagy rögök sorozata. A rögök teteje lapos, fensík-szerű, alhavasi rétek, legelők borítják. Ezeket a legelőket nevezik jajláknak /tatar nyelven a "jajla" nyári legelőt jelent/.

25. Üdülők az Aj-Petri lábánál /Krim/

A Jajla-hegység déli szélén az Aj-Petri csucs /1233 m/ koronázza be az egyik legszebb jajla-rögöt, az Aj-Petri a Krim félsziget legdélibb fokánál, Alupka város fölött emelkedik. Déli fekvésű lejtői - mint az egész félsziget déli partvidéke - kellemes mediterrán klímájú. A Krim ezért a Szovjetunió "fő szanatóriuma". Képünkön az Aj-Petri, lábánál pedig Alupka két üdülője látszik. Ezek az üdülők régen földbirtokosok, hercegek és tőkésék kastélyai voltak, ma a dolgozó népé.

26. Az Aj-Petri jajla sík felszine

A "jajlák" /nyári legelők/ tetőinek felszine néhol teljesen síksági jellegű, valódi fennsík.

27. A Roman-Kos /Jajla-hegység/

A krími Jajla-hegység legmagasabb csucsa a Roman-Kos /1545 m/. Képünk a csucs távlati képét mutatja, az előtérben szép bükköst látunk.

28. A Kara-Dag vulkánikus sziklái. /Krim/

A Jajla-hegységben több helyen volt vulkáni működés is. A vulkánikus eredetű kőzetekből felépült hegyek néhol közvetlenül a tengerbe szakadnak le. Képünk: A Kara-Dag vulkáni szikláinak leszakadása a Fekete-tengerrel.

29. Üdülő Jaltában

Krim világhírő természeti szépségei főleg a Fekete-tenger partvidékén bontakoznak ki. A merész formájú hegyek lábánál csak keskeny parti síkság terül el a félsziget déli részén. A síkságot és a hegyek lejtőit szép mediterrán növényzet borítja: ciprusok, keménylombu örökzöld fák, világhírű bort termő szőlők sorakoznak és megterem a citrom, a füge. Az örökzöld növényzet árnyékában sorakoznak az üdülők.

30. Szakadékvölgy a Jajla-hegységben

Krim természeti szépségeit gazdagítják a hegység belsejében lévő mély és szakadékos völgyek. A völgyek alján egy-egy patak siet a tenger felé. Az ilyen meredekfalú mély völgyet kanyonnak nevezzük.

FELSŐOKTATÁSI JEGYZETELLÁTÓ VÁLLALAT BUDAPEST

Felelős vezető: Heitter Imre

8-2319/291/PE